

Артем КУРАС

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано ймовірні виклики національній безпеці України в зовнішньополітичній сфері. Визначено рівень співпраці нашої держави із країнами-членами Організації Північноатлантичного договору (НАТО) та державами-учасницями Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ). Обґрунтовано помилковість політики позаблоковості для Української держави.

Ключові слова: Україна, національна безпека, військові загрози.

Зовнішньополітичний чинник відіграє надзвичайно важливу роль у гарантуванні національної безпеки України. Проте молода Українська держава упродовж 20-ліття не змогла досягнути значних успіхів у виборі чіткої зовнішньополітичної стратегії, – незважаючи на декларативні заклики влади до євроінтеграції, на практиці керівництво дотримується стратегії “позаблокового статусу”, що не може гарантувати державного суверенітету в умовах поляризації світу на початку ХХІ ст.

Чимало науковців, політиків, громадських діячів сьогодні розглядають проблему зовнішньополітичного вибору України. Проте тлумачать широко коло питань цієї тематичної ніші, виходячи із власних політичних уподобань, що унеможлиблює об’єктивне висвітлення досліджуваних проблем, зумовлює потребу аналітичного узагальнення здобутків попередників на теоретичному рівні. Основна мета розвідки – проаналізувати зовнішньополітичні аспекти національної безпеки України, визначити проблеми Української держави в цій сфері та можливі шляхи їх вирішення.

Закон України “Про основи національної безпеки” визначив ймовірні загрози в зовнішньополітичній сфері для нашої держави: 1) посягання на державний суверенітет України та її територіальну цілісність, територіальні претензії з боку інших держав; 2) спроби втручання у внутрішні справи України з боку інших держав; 3) воєнно-політична нестабільність, регіональні та локальні війни (конфлікти) в різних регіонах світу, насамперед поблизу кордонів України; 4) розвідувально-підбивна діяльність іноземних спеціальних служб; 5) загроза посягань з боку окремих груп та осіб на державний суверенітет, територіальну цілісність, економічний, науково-технічний і оборонний потенціал України, права та свободи громадян; 6) злочинна діяльність проти миру і безпеки людства, насамперед поширення міжнародного тероризму; 7) загроза використання з терористичною метою ядерних та інших об’єктів на території України; 8) можливість незаконного ввезення в країну зброї, боєприпасів, вибухових речовин та засобів масового ураження, радіоактивних і наркотичних засобів; 9) спроби створення й функціонування незаконних

воєнізованих збройних формувань та намагання використати в інтересах певних сил діяльність військових формувань і правоохоронних органів держави; 10) вияви сепаратизму, намагання автономізації за етнічною ознакою окремих регіонів України¹.

Аналітики Центру Разумкова відзначають, що на початку XXI ст. відбулися значні зміни в середовищі європейської безпеки, серед яких найбільше занепокоюють: 1) зростаючі масштаби міжнародного тероризму, розповсюдження зброї масового ураження та незаконних видів діяльності (насамперед, піратства); 2) криза дієвості міжнародного права та міжнародних інститутів і систем безпеки; 3) прагнення Росії утвердитись в якості одного зі світових центрів (полісів) сили і зростаюча агресивність її зовнішньої політики; 4) відсутність консенсусу на євроатлантичному просторі щодо відносин із Росією та реагування на агресивні вияви її зовнішньої політики².

Попри законодавчо визначений курс на європейську та євроатлантичну інтеграцію, у країні продовжуються дискусії щодо зовнішньополітичного вибору нашої держави. Політичні сили пропонують: 1) збереження позаблокового та/або набуття нейтрального статусу; 2) поглиблення партнерства з НАТО та ЄС у сфері безпеки й оборони; 3) приєднання до Організації договору про колективну безпеку СНД (ОДКБ). Невизначеність панує також у нормативно-правовому забезпеченні зовнішньої політики України. Проте заради справедливості відзначимо, що основою зовнішньої політики України низка документів визначала, як уже зазначалося, європейську та євроатлантичну інтеграцію (Постанова Кабінету Міністрів України “Про основні напрями зовнішньої політики України”³ від 2 липня 1993 р., Закон України “Про основи національної безпеки України”⁴ (2003), інші державні законодавчі та нормативно-правові акти, зокрема Воєнна доктрина України⁵ (2004).

Узагальнивши напрацювання чиновників та науковців, констатуємо, що на сьогодні існують два погляди щодо шляхів гарантування національної безпеки України в зовнішньополітичній сфері: збереження позаблокового статусу або ж вступ до однієї з організацій колективної безпеки. Прихильники позаблоковості вважають, що такий статус найефективніший. Зокрема у проекті Закону України “Про позаблоковий статус України”⁶ зазначено, що такий крок доцільний й необхідний “з політичної, економічної та соціальної точок зору та відповідатиме адекватному забезпеченню національної безпеки держави на сучасному етапі”⁷. Зауважимо, що гарантії, надані іншими державами у випадку позаблокового статусу, – непереконливі.

¹ Про основи національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

² Національна безпека України: стан і перспективи в контексті змін безпекового середовища // Національна безпека і оборона. – 2008. – № 9. – С. 49–52.

³ Про основні напрями зовнішньої політики України: Постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 37. – Ст. 379.

⁴ Про основи національної безпеки України // Там само. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

⁵ Про Воєнну доктрину України: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/648/2004>

⁶ Про позаблоковий статус України: проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=3069>

⁷ Там само.

Водночас у Стратегії національної безпеки України⁸ визначено пріоритети у виборі інтеграційних стратегій. “Подальший розвиток і захист найвагоміших здобутків України потребує чіткої визначеності держави у стратегічних пріоритетах та цілях, які мають відповідати викликам і загрозам XXI століття, її взаємодії з сучасними системами міжнародної і регіональної безпеки”⁹, – йдеться у документі. Обираючи систему колективної безпеки, Україна, де-факто, може розглядати тільки дві організації:

1. Організацію Північноатлантичного договору (НАТО), що діє на підставі Вашингтонського договору 1949 р.

2. Організацію договору про колективну безпеку (ОДКБ), засновану Ташкентським договором у 1992 р.

Виконуючи Закон України “Про основи національної безпеки України”¹⁰, у 2005 р., після Помаранчевої революції, започатковано інтенсивний діалог України та НАТО з питань набуття членства в цій організації. Наймасштабнішим аспектом співпраці стали питання реформи сектору безпеки й оборони. НАТО постійно надає матеріальну та консультативну підтримку в розбудові професійних Збройних сил України, здатних забезпечувати оборону держави і брати активну участь у міжнародних миротворчих операціях¹¹.

У сучасних зовнішньо- та внутрішньополітичних умовах надзвичайно важливу роль відіграє підписання Україною в листопаді 2013 р. договору про асоційоване членство в ЄС – це один із найважливіших зовнішньополітичних документів для нашої держави, який суттєво вплине на стан гарантування її національної безпеки у XXI ст.

Соціологічні опитування свідчать про готовність українців до такого кроку. Згідно з результатами опитувань Центру Разумкова (2010) безпеку країни зможуть гарантувати добросусідські партнерські відносини з країнами світу (52,6 %) та миролюбна, ефективна зовнішня політика (38,6 %). Значно менше громадяни нашої держави сподіваються на набуття Україною нейтрального статусу (14,5 %) та вступ до військових блоків (5,9 %). Водночас більшість (55,8 %) впевнена, що подовження терміну перебування Чорноморського флоту у Криму зміцнює безпеку України, а 54,4 % опитаних не підтримують перебування іноземних військових баз на території держави¹².

На окрему увагу заслуговують україно-російські відносини 2005–2013 рр., які після Помаранчевої революції 2004 р. перебувають у кризовому стані. На нашу думку, яскравого вираження набули “газові”, “м’ясо-молочні”, “історичні” війни тощо. Водночас політичний діалог перетворився на взаємні звинувачення і демарші. Рішення в основних напрямках (політична, енергетична, торговельна, гуманітарна сфери) на сьогодні короткотермінові, суперечливі та конфронтаційні¹³. Проте

⁸ Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105/2007>

⁹ Там само.

¹⁰ Про основи національної безпеки України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

¹¹ Там само.

¹² Проблеми безпеки Чорноморського регіону і Криму в оцінках експертів // Національна безпека і оборона. – 2011. – № 4–5. – С. 21–22.

¹³ Зовнішня політика України на новому етапі // Там само. – 2010. – № 2. – С. 19.

науковці й експерти відзначають, що незважаючи на євроатлантичні прагнення нашої держави, зближенню України і Російської Федерації сприяють політико-економічні чинники, зокрема спільні економічні пріоритети.

Аналітики Центру Разумкова констатують, що основними причинами зміни зовнішньополітичного курсу у сфері безпеки та запровадження позаблокового статусу України в 2010–2013 рр. (у період президентства Віктора Януковича) стали: низька результативність політики України в євроатлантичному напрямі; політичний та економічний тиск Росії; вплив проросійського лобі; низька дієздатність і конкурентоспроможність української управлінської еліти; низький рівень суспільної підтримки курсу на євроатлантичну інтеграцію через брак і недоліки інформаційної політики держави. Використані для виправдання цього кроку аргументи, що базуються на досвіді європейських нейтральних країн, не переконливі, бо ґрунтуються на застарілих фактах і не враховують останні тенденції в політиці цих країн¹⁴.

Відмовившись, де-факто, від євроатлантичного курсу в 2010–2013 рр., керівництво нашої держави все більше уваги приділяє інтеграційним процесам у рамках СНД. Здійснюються спроби формування єдиного економічного простору, що охоплює спільну політику економічної безпеки; скоординовану зовнішньоекономічну політику; спільне законодавство; тісну співпрацю в гуманітарній сфері тощо.

Попри значні недоліки, виокремимо позитивні наслідки інтеграції України до СНД, що, гіпотетично, на думку військових аналітиків, можуть підвищити рівень національної безпеки нашої держави: покращання умов збуту товарів на ринках співтовариства; скасування експортного мита на найважливіші сировинні товари з Росії; можливе усунення квотування поставок нафти та природного газу; можлива відмова Росії від стягнення ПДВ на експортовані в Україну енергоносії; запровадження ефективнішого механізму вирішення конфліктів у відносинах із державами-учасницями; скорочення практики проведення спеціальних та антидемпінгових розслідувань щодо українських виробників; покращання умов виробничої кооперації і наукової співпраці з державами-учасницями співтовариства; можливість досягнення певних поступок у питанні українських газових боргів; потенційну можливість одержати в перспективі кращі умови членства в СОТ, порівняно з тими, яких Україна здатна досягти самостійно; зміцнення позицій України у співпраці з ЄС в окремих важливих секторах, насамперед, у галузі розвитку енергетики та транспорту.

Отже, ми повинні констатувати, що попри запевнення провідних світових держав, на сьогодні Україна не має надійних зовнішніх гарантій національної безпеки, що залишається основною проблемою її зовнішньої політики та вимагає негайного вирішення комплексу проблем, пов'язаних зі стратегією зовнішньополітичної діяльності.

Вважаємо, що в найближчій перспективі наша держава повинна набути статусу асоційованого члена ЄС і відповідно відмовитися від статусу регіональної позаблокової держави. Не менш важливо на сучасному етапі українського державотворення розробити чітку стратегію дій у всіх можливих зовнішніх

¹⁴ Партнерство Україна–НАТО: час усвідомлення потреб, реалій і нових підходів // Там само. – 2012. – № 2–3. – С. 2–10.

напрямах, зокрема ухвалити нову редакцію “Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”; сформувати план дій з реалізації Хартії Україна–США; розробити стратегію співпраці з Російською Федерацією; прийняти концепцію діяльності України в рамках СНД тощо.

Артем Курас. Национальная безопасность Украины: внешнеполитический аспект

Проанализированы возможные военные угрозы национальной безопасности Украины во внешнеполитической сфере. Определен уровень сотрудничества нашего государства со странами-членами Организации Североатлантического договора (НАТО) и государствами-участниками Организации договора коллективной безопасности (ОДКБ). Обоснованно ошибочность политики внеблоковости для Украинского государства.

Ключевые слова: Украина, национальная безопасность, военные угрозы.

Artem Kuras. National security of Ukraine: foreign policy aspects

The article analyses the likely challenges to national security of Ukraine in foreign policy. It establishes the level of cooperation of our state with the member states of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and the member states of the Collective Security Treaty Organization (CSTO). The article suggests that in Ukrainian case non-alignment policy is erroneous.

Key words: Ukraine, national security, military threat.